

УДК 341.231.14

DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i6.2282>**Г. Прохазка,**

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри теоретико-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Постановка проблеми. Дослідження перспектив правового регулювання територій залишається однією із актуальних проблем в галузі міжнародного права. З визначенням поняття територій в міжнародному праві пов'язуються питання кордонів, суверенітету, незалежності, питання використання космічного, повітряного, морського простору.

В останні 30 років розвиток комп'ютерних технологій зумовив появу нового виду простору – віртуального. Проте через появу віртуального простору, як результату досліджень кібернетично-технічних наук, його розвиток до останнього часу майже не пов'язувався із міжнародним правом і доцільністю дослідження у якості окремого різновиду території.

На відміну від традиційних визначень території у міжнародному праві, віртуальний простір відрізняється тим, що він має штучне походження, не має географічних меж, управління ним здійснюється державами відповідно до норм національного права, міжнародні угоди регулюють окремі питання використання можливостей інтернет-мереж, безпекового, правового характеру. Через це остаточного закріплення поняття віртуального простору, як частини території, здійснення його правового аналізу, визнання на міжнародному рівні, на сьогодні не відбулося.

Таким чином, серед проблемних питань, залишається можливість міжнародно-правового визнання віртуаль-

ного простору, як частини території на яку поширюється суверенітет держав в межах їх кордонів та частини міжнародної території, яка перебуває у загальному користуванні держав із встановленням відповідного правового режиму.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми територій і пов'язаних з ними просторами досліджувалися у працях Г. Гроція, В. Гессена., О.О. Іляшко, Г. Еллінека, С. Алексєєва, М. Баймуратова, М. Дамірлі, О. Петришина, П. Рабіновича О. Скакуна та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «територія» використовується в міжнародному праві для окреслення земного і позаземного простору, який відмежовується від інших просторів і має закріплені юридичний статус та належний йому правовий режим. У найбільш широкому значенні під поняття території потрапляють простори земної кулі з сухопутною і водною поверхнею, надрами, повітряним і космічним простором, небесними тілами. Територіальні права є подібними до речових прав приватного порядку, є абсолютними та мають силу стосовно до усіх суб'єктів міжнародного права. Таким чином, територія представляє правовий інтерес з позиції тих прав і правомочностей, які з використанням цих територій пов'язуються.

Віртуальний простір виступає середовищем штучно сформованим за

допомогою комп'ютерних технологій, він представляє собою певний набір математичних алгоритмів і створювався для вирішення виключно математично-кібернетичних потреб, тому використовувати його для потреб інших суспільних наук надзвичайно складно.

По перше, усі відомі на сьогодні територіальні простори мають природне, географічне походження: космічний простір, морський простір тощо. Віртуальний простір не має такого природного походження, не має практики тривалого використання, він формується виключно завдяки технічним досягненням людства. Віртуальний простір є результатом математичних обчислень, які дозволяють поміщати в межах даного простору об'єкти також сформовані за рахунок складних алгоритмів. Таким чином, віртуальний простір характеризується високим рівнем абстракції і прив'язки до електронних приладів, оскільки залежить також і від енергосистем.

По друге, використання відомих просторів мають тривалу культуру. Про цей аспект не можна забувати, оскільки зазначені відносини склалися в процесі розвитку цивілізації, у ході війн, через торгівлю, періодичні міграції населення. Навіть космічний простір простягається на відстань досліджену людством і його частина вже використовується у комерційних цілях.

Привнесення соціокультурного фактору до дослідження феномену територій і існуючих просторів є необхідним, оскільки дозволяє пізнати глибину та специфіку відносин. В результаті тривалих процесів, склалася культура поведження і використання існуючих різновидів просторів, а це є важливим для визначення усіх корисних та шкідливих властивостей, юридичних і практичних прийомів поведження і їх використання.

Наприклад, складність використання віртуального простору, може

залежати від політичних, економічних, соціальних, релігійних причин: окремі християнські течії не допускають використання складних технічних виробів, у тому числі електронних. Слаборозвинуті держави, в силу технічної неспроможності, не мають можливості використовувати переваги віртуального простору і таким чином усуваються із переліку тих, які до цього спроможні.

По третє, території мають кордони, політичні, економічні, географічні. Надра обмежуються досяжними глибинами, повітряний простір, кордонами держав над якими він розташований. Кордони мають не тільки просторове, географічне але і політико-правове значення, оскільки передбачають межі в яких реалізується політична влада і діє правовий режим.

Віртуальний простір не є абсолютно безмежним, він також може мати специфічні кордони. Наприклад, це сервери, технологічні потужності, розташовані в окремих країнах і функціонуючі згідно з їх внутрішнім правом, правові норми використання інтернет-мережі, багаточисельні норми і правила користування різними сервісами.

Використання віртуального простору допомагає в реалізації політичних і правових цілей держав. Наприклад, безпекові, інформаційно-пропагандистські, торговельні, військові відносини. Ще у першій половині XX століття держави зрозуміли усю небезпечність інформаційних технологій, якщо вони використовуються у політичних, військових цілях.

Правовий характер використання віртуального простору є значно цікавішим, оскільки на даний час, на міжнародному рівні, не сформульовані єдині норми, які б закріплювали міжнародні стандарти функціонування таких технологій. В значній мірі, самі держави, формулюють свою політику по відношенню до комп'ютерних технологій та віртуального простору. Одні країни пропагують свободу

використання інтернет-технологій, інші у свою чергу, намагаються встановити політико-правові обмеження, через розробку закритої внутрішньодержавної інтернет-мережі або принесення релігійної клятви на Корані про невикористання VPN.

Соціально-культурний характер дії віртуального простору передбачає підтримання соціальних, культурних комунікативних зав'язків, які отримали можливість швидкого і майже безмежного поширення. Віртуальний простір виступає способом взаємовідносин індивідів різних культур, релігій, інтересів, потреб. Він просуває нові ідеї, винаходи, пропонує робочі місця, забезпечує функціонування сфери послуг.

Технічний характер застосування віртуального простору включає технологічні можливості держав та міжнародної спільноти, швидкість поширення інтернет-технологій, відсоток людства підключеного до мережі, швидкість модернізації та появи наступних поколінь більш потужних приладів, прискорюючи технологічну революцію.

Аналізуючи поняття території відповідно до теорії міжнародного права, можливо послатися на думку Д. Купрієнко, Ю. Дем'янюка, О. Діденка, які в широкому розумінні вважають територію (землю, країну) тотожною поняттю «територіальному простору», регіону або обмеженою частиною земної поверхні в природних, державних, адміністративних чи умовних межах [1, с. 20].

Через те, що віртуальний простір також розташований на земній поверхні, він фактично перетворюється на додатковий різновид територіальних просторів і є осередком державних і міжнародно-правових відносин і тих проблем, які вони можуть породжувати.

Наприклад, останніми десятиліттями отримало поширення поняття «цифрової держави» або «віртуальної держави», які не є державами у пра-

вовому розумінні, і не визнаються такими міжнародною спільнотою. Ці терміни утворилися у 70-х роках ХХ століття, для характеристики дрібних невизнаних самопроголошених псевдодержавних одиниць «мікронацій» та використовувалися для позначення віртуальних спільнот. Уперше поняття «віртуальної держави» виникло у кінці ХІХ ст. але пізніше, з появою інтернету, почало використовуватися для характеристики діяльності у ньому. Хоча жодного правового значення така «держава» не має але ідея час від часу втілюється у життя і може застосовуватися для створення «абсолютного офшору», міжнародно політичного клубу або для здійснення злочинної діяльності.

До речі, при усій здавалося б абсурдності ідеї такої держави, питання мікронацій активно обговорюють у науковому світі, наприклад у 2021 році, у Міжнародному журналі конституційного права, була опублікована праця Гаррі Хобса та Джорджа Вільямса: «Мікронації: прогалини в законі». Автори розробляють концептуальну базу, досліджують форми мікронацій та аналізують ключові питання публічного права у цій сфері. На їх думку, мікронації кидають виклик розумінню та науковим підходам до поняття міжнародної правосуб'єктності держав [2, с. 77–86].

Через недостатню урегульованість в міжнародному праві ознак держави, виникає доречне питання щодо їх відмежування від мікронацій. До речі, і у першому і у другому випадку, наявність території є однією із таких ознак. Якщо територію розглядати як частину віртуального простору, відповідно межа між ними стає ще невиразнішою. Звісно мікронаціям ніколи не буде надано статус подібного до статусу держави, проте сама ідея може отримати ще більше прихильників, адже на даний час, у світі нараховують більше 100 мікронацій. Деякі з них мають уявну (віртуальну) територію, уряди, паспорти, власну

валюту. Намагаються вступати в діалоги з офіційною владою. За поширення у світі ідей автономності, у крайніх випадках, сепаратистських ідей, проблема мікронацій може постати у іншому світлі, зокрема, і через наближення розуміння віртуального простору, як до різновиду просторів територій. Тому ігнорування аналізу міжнародно-правового визначення віртуального простору може бути шкідливим і передчасним.

В Україні, як і в усьому світі, наукова спільнота інших суспільних наук давно вже досліджує використання віртуального простору. Наприклад, М. Пальчинська запропонувала дослідження віртуального простору в умовах соціокультурних трансформацій. Вона вважає віртуалізацію одним із домінуючих процесів в сучасному суспільстві, а динамічний розвиток віртуального простору таким, який призвів до появи особливої соціальної сфери, включеної в систему існуючих соціальних відносин. Авторка окремо звертає увагу на здатність віртуального простору порушувати трансформаційні процеси у глобальних масштабах та зазначає, що змінам піддається особистість, її світосприйняття, основи її соціальної життєдіяльності і вважає це науковою проблемою [3].

Перспективність дослідження проблеми віртуальності підтверджується і тим, що в межах національного права її використання стосовно до об'єктів та видів суспільних відносин набирає обертів.

Наприклад, Н. Некіт, аналізуючи поняття та сутність віртуальної власності, зазначає, що окремі безтілесні явища, електроенергія, газ, дорівнюють речам через свою схожість. Згідно до української концепції права власності, об'єктом права власності може бути, як тілесна річ, так і безтілесна. Він посилається на положення ст. 316 ЦК України, відповідно до якої, об'єктом права власності виступає річ (майно), а до ст.190 ЦК України – майном, як осо-

бливим об'єктом, вважається окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки, при цьому майнові права є непоживною річчю. Таким чином, поняття «річ» в українському законодавстві тлумачиться широко та включає не лише предмети матеріального світу але і безтілесні речі. Майнові права та обов'язки, фактично є безтілесними речами, а отже, вітчизняна концепція права власності не унеможливує застосування положень про право власності до віртуальних активів. Крім цього він зазначив, що наступним кроком в аналізі правової природи віртуальної власності є розмежування віртуальної власності та інтелектуальної власності, об'єктами якої фактично є також майнові права, тобто безтілесні речі. А також піднімає питання захисту права власності розробників віртуальних світів [4, с. 39–40].

Зрозуміло, що у даному випадку йде мова про захист власності на певну продукцію, проте ця продукція має абсолютно реальне місце свого розташування, у межах віртуального простору, і відповідно, заперечити її існування і необхідність правового регулювання неможливо.

Таким чином, ми спостерігаємо ситуацію, за якої, з одного боку, використання термінів: «віртуальний простір», «віртуальність» викликають певну недовіру, заперечення існування через складність визначення, суто технічне походження, певне протиставлення реальному світу, а з іншого, активне дослідження явища.

Віртуальний простір за своєю природою не є одноманітним, розташування предметів у ньому не завжди піддається визначенню, наприклад, через поширеність мережі [5, с. 178]. Віртуальний простір та мережа інтернету також не є тотожними поняттями, інтернет визначає перш за все природу технології, а віртуальний простір, спосіб використання цієї технології. Тобто віртуальний простір

виступає середовищем, яке використовується за потребою і є проявом реального світу, який підпадає під дію тих же самих законів і правил.

В наукових джерелах прийнято розглядати державу, як: «суверенну, політико-територіальну організацію влади суспільства..., до ознак якої належить... наявність територій, під якими традиційно розуміють простір, у межах якого здійснюється державна влада» [6, с. 35].

Держава поширює свій суверенітет на усі відносини, які виникають в межах її територій, тому віртуальний простір, також підпадає під дію влади держави. Разом з тим, така узурпація не є остаточно можливою, оскільки інтернет створювався, як відкрите середовище, доступне усім без винятку. Штучні обмеження доступу до інтернету є можливими але вони знищують саму ідею інтернету і перетворюють його в межах держави на закриту внутрішню структуру, яка без зовнішньої взаємодії буде приречена на поступову деградацію. Віртуальний простір затиснутий в корони держави втратить своє значення. Тому більш життєздатною усе ж таки залишається думка, про максимально можливу відкритість інтернету і віртуального простору, як його частини, для усього світу, можливості розглядати його, як частину міжнародної території, яка перебуває у загальному використанні. Відкритість інтернету, його поширення поза межі держав будуть сприяти цьому.

Як зазначає Н. Телешина, Верховний Суд США визначив кіберпростір, як унікальний носій, що не перебуває на певній території проте доступний кожній людині у будь якій точці світу через інтернет. Цікавою є також її думка, заснована на позиції І. Рассолова, що віртуальний простір є певною мірою абстрактним явищем, яке надає суб'єктам інтернет-відносин можливість уникати контролю через можливість виходу з режиму встановленого національним законом дер-

жави, уникаючи таким чином можливої відповідальності за порушення [7, с. 742–746].

Чинна натеper правова доктрина має чітко вибудовані підходи до розуміння поняття території, її правового статусу і правового режиму, прив'язаного до суверенітету, юрисдикції держави. Віртуальний простір завдяки своїм відмінностям, позатериторіальності, заперечує такі традиційні уявлення, створюючи нову реальність, яка потребує подальших досліджень.

Висновки. Таким чином, підводячи підсумки, потрібно зазначити, що поява віртуального простору це об'єктивна реальність, яка склалася на ґрунті новітніх технологій і набуває своєї популярності в усьому світі. Поняття «уявного», «безтілесного» об'єкту правового регулювання, на сьогоднішній день, відоме в національному та міжнародному праві та може бути застосоване при правовій регламентації віртуального простору.

Віртуальний простір за своїми внутрішніми характеристиками може бути визначений, як специфічний різновид територіального простору, який підпадає під регулювання норм, як національного, так і міжнародного права.

Стаття присвячена проблемам правового визначення віртуального простору у міжнародному праві. Віртуальний простір авторкою пропонується розглядати, як частину віртуальної території, яка підлягає правовому регулюванню на міжнародному рівні. Зазначений простір виступає різновидом інших просторів, в межах яких держави здійснюють свою політичну, економічну і правову діяльність на умовах визначених сучасним міжнародним правом і укладених міжнародних договорів.

На відміну від інших територій, віртуальний простір має не природне, а штучне походження, проте також наділений межами

і може визначатися кордонами. Основне призначення кордонів полягає у закріпленні просторових меж територіального верховенства держави та в обмеженні приналежної їй території.

З іншого боку, віртуальний простір є частиною світової мережі інтернету, яка не належить окремій державі. Держава може регулювати окремі відносини пов'язані із використанням інтернету в межах власних територій на підставі національних законів і за міжнародними договорами. Разом з цим, більшість правових відносин з використання віртуального простору носить екстериторіальний характер.

Перебування віртуального простору у колі інтересів міжнародної спільноти попри правову неврегульованість, зумовлене активністю використання технологій найрозвинутішими державами світу та виступає частиною їх міжнародної співпраці.

У запропонованій статті, авторкою порушуються і проблеми віртуальних територій, які не мають правового закріплення в міжнародному праві, зокрема мікронацій або «віртуальних держав». Останні можуть бути створені в мережі інтернету та не будучи суб'єктами міжнародного права, мають можливість використовувати віртуальний простір для протиправної діяльності, сепаратистських рухів, підриваючи правові основи державотворення, що підкреслює актуальність порушеної теми.

Ключові слова: міжнародне право, держава, віртуальний простір, мікронації, мережа інтернету, територія.

Prokhazka A. Prospects for international legal regulation of virtual space

The article is sanctified to the problems of legal determination of

virtual space in an international law. Virtual space it is suggested to examine an author, as part of virtual territory, which is subject legal adjusting at an international level. The marked space comes forward as a variety of other spaces within the limits of that the states carry out the political, economic and legal activity on the terms certain a modern international law and entered into international contracts. Unlike other territories, virtual space has a not natural, but artificial origin, however also provided with limits and it can be determined by borders. The basic setting of borders consists in fixing of spatial limits of territorial supremacy of the state and in limitation of proper to her territory.

On the other hand, the virtual space is a part of the world's Internet, which does not belong to an individual state. The state can regulate certain relations related to the use of the Internet within its territory on the basis of national laws and international treaties. At the same time, most of the legal relations concerning the use of virtual space are of an extraterritorial nature.

A stay of virtual space is in the circle of interests of international association without regard to legal unsettled, use of technologies predefined by activity by the more developed states of the world and comes forward as part them international cooperation.

In an offer article, an author is violating the problems of virtual territories, which do not have the legal fixing in an international law, in particular micronations or "virtual states". The last can be created in the network of the internet and being not international legal subjects, have the opportunity to use virtual space for illegal activity, separatism motions, undermining legal frameworks of creation of the state that underlines actuality of the affected theme.

Key words: international law, state, virtual space, micronations, network of the internet, territory.

Література

1. Ляшко О.О. *Поняття і класифікація територій за їх правовим режимом. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки Т. 2(68) № 1. 2018. С. 19–25.*

2. Harry Hobbs, George Williams *Micronations: A lacuna in the law. International Journal of Constitutional Law, Volume 19, Issue 1, January 2021, Pages 71–97 URL: <https://academic.oup.com/icon/articleabstract/19/1/71/6247754?redirectedFrom=fulltext>*

3. Пальчинська М.В. *Віртуальний простір в умовах соціокультурної трансфор-*

мації, автореф док філ. наук. Одеса, 2016. 43 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/>

4. Некіт К.Г. *Права віртуальної власності: поняття та сутність. Право і суспільство. № 2, 2019. С. 37–42.*

5. Козуб О.О. *Кіберпростір як середовище породження і самореалізації принципу космополітизму. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2010. Вип. 43. С. 176–179.*

6. *Теорія держави та права. Навч. посібн. За заг. ред. док. юрид. наук, проф. Гусарева С.Д., док. юрид. наук, проф. Тихомирова О.Д., Київ, Освіта України, 2017. 320 с.*

7. Телешина Н.Н. *Віртуальное пространство как новая юридическая конструкция: к постановке проблемы. Юридическая техника. 2013. № 7 (ч. 2). С. 740–747.*

